

ИНСТИТУТ ПО СОЦИАЛНИ ДЕЙНОСТИ И ПРАКТИКИ

ЕТИЧНИ НОРМИ И ПРАВИЛА ЗА ПОВЕДЕНИЕ И ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ С ЖЕРТВИ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЯ

Съфинансиран
от програма „Правосъдие“
на Европейския съюз

Съфинансиран
от програма „Правосъдие“
на Европейския съюз

Документът е изготвен в рамките на проект „Правосъдие, приятел на детето – обучение на специалистите за по-добро взаимодействие“ по договор № JUST/2014/JACC/AG/VICT/7465 с финансовата подкрепа на програма „Правосъдие“ на Европейския съюз.

Цялата отговорност за съдържанието се носи от Институт по социални дейности и практики и при никакви обстоятелства не може да се приеме, че отразява официалното становище на Европейската комисия.

Асоциирани партньори по проекта са:

АГЕНЦИЯ ЗА СОЦИАЛНО
ПОДПОМАГАНЕ

МИНИСТЕРСТВО
НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО

МИНИСТЕРСТВО
НА ПРАВОСЪДИЕТО

НАЦИОНАЛНА АГЕНЦИЯ ЗА ЗАКРИТА
ДЕТСКА ПЕЧАЛБА

ГД КРИМИНАЛНА
ПОЛИЦИЯ

ПРОКУРАТУРА
ВЪРХОВНА КАСАЦИОННА
ПРОКУРАТУРА

Авторски екип:

д-р Надя Стойкова,
гл. ас. д-р Ирина Кръстева,
д-р Илина Брайнова
проф. д-р Нели Петрова

ИНСТИТУТ ПО СОЦИАЛНИ
ДЕЙНОСТИ И ПРАКТИКИ

ISBN 978-954-2956-23-5

София, 2017

Съдържание

Въведение	2
Анализ на действащи етични принципи и кодекси на поведение	4
1. Етичен кодекс на работещите с деца във всички сфери, ДАЗД	5
2. Етичен кодекс на поведение на държавните служители в Министерство на вътрешните работи	6
3. Кодексът за професионална етика на лекарите в България	8
4. Кодекс за етично поведение на българските магистрати, утвърден от ВСС	10
Изводи и препоръки	11
Заключение	14
Проект на Правила за етично поведение и взаимодействие с пострадали от престъпления деца, участващи в правни процедури	15
Предложение за механизми за подкрепа, наблюдение и контрол за спазване на етичните норми и правила при работа с деца	16
Приложение №1	19

Въведение

Защо се налага да поставим въпроса за професионалната етика при взаимодействие с жертвите на престъпления, особено когато се касае за уязвими жертви, каквито са децата, жертвите на сексуални посегателства, на насилие или престъпление, основано на пола, на различни формите на експлоатация, трафик, на престъпления, при които жертвата е в позиция на зависимост от извършителя, както и при жертви с различни увреждания, които ги правят уязвими?

Думата *етика* произлиза от гръцки „етос“ и означава обичай, нрав. Етиката се занимава с ценностите и нормите на взаимоотношенията, с правилата за поведение и действие във взаимоотношенията с другите. Всеки човек има свое вътрешно разбиране за правилно и неправилно, приемливо и неприемливо, на базата на което се гради и отношението му спрямо другите хора, спрямо себе си и средата, която го заобикаля. В този смисъл субективното ни човешко разбиране влияе на нашето професионално отношение и поведение към другите, с които се срещаме поради естеството на професионалните ни роли.

Ето защо е необходимо да си даваме сметка, че професионалната ни роля изисква от нас съответно и адекватно професионално отношение към хората и към тяхната ситуация, да осъзнаваме и да приемаме тяхната ценност като човешки същества, без значение какъв е техния пол, възраст, етнос или социален статус.

Има основни общочовешки ценности, които са отправна точка за професионалните ни действия и поведение при взаимодействие с жертвите на престъпления. Възможно е обаче да настъпи конфликт или разминаване между професионалните ценности и етични норми и вътрешните ни разбирания и представи за хората, които срещаме в професионалната ни дейност. Също така е възможно поради липсата на достатъчно професионално знание и опит да се окажем в ситуация, в която човешката ни представа как е редно да се реагира или да взаимодействаме с жертвите на престъпление да не е достатъчна и да доведе до поведение, което да наруши етичната норма на професионално поведение и до допълнително страдание за пострадалите. Възможно е да има и други причини, поради които да изпаднем в конфликт между етиката, произлизаща и съответстваща на професионалната ни роля, и ежедневното ни поведение и разбиране за взаимоотношение с пострадалите от престъпления деца и уязвими жертви. Каквато и да е причината, **професионализмът изисква от нас да си поставим и този важен въпрос, каква трябва да е професионалната ни етика във взаимодействието ни с пострадалите от престъпления деца и възрастни жертви. Кое е онова отношение или поведение, което трябва да избягваме или към което да се стремим?**

Анализ на действащи етични принципи и кодекси на поведение

Настоящият документ и проект на етичен кодекс е базиран на анализ, на съществуващите нормативни документи, уреждащи професионалната етика за работещите в сферата на правораздаването, правоохранителните структури, здравеопазването и социалната закрила и услуги за деца. Направен е преглед на етичните кодекси, които са задължителни в работата на държавните служители в Министерство на вътрешните работи, на лекарите, Кодекса за етично поведение на магистратите, на работещите с деца според изискванията на Държавна агенция за закрила на детето.

За целите на настоящия анализ са изведени следните критерии, по които е направен контент анализ на изброените документи:

- 1 **обхват на кодекса** – тук се проучва сферата, в която се прилага: социална, здравна, правосъдие, образование и т.н., както и професионалистите, към които е насочен;
- 2 **целта на кодекса** – какво иска да регулира;
- 3 **водещи принципи**, които поставя в основата на професионалната етика и морално поведение;
- 4 **наличие на специални норми за поведение към децата като цяло** – тези норми дали отчитат и признават необходимостта от адаптиран подход към децата, съобразен с детското развитие;
- 5 **наличие на специални норми за поведение към деца, пострадали от престъпления** – тези норми дали отчитат и признават необходимостта от прилагането на специално знание и умение, както и отношение към пострадалото от престъпление дете;
- 6 посочени ли са в кодекса **задължения и последици** при неизпълнението му;
- 7 има ли **ясни механизми**, отбелязани в документа, **за прилагането му в практиката** и чия е отговорността за запознаване с документа и за повишаване на компетентността на работещите.

1 Етичен кодекс на работещите с деца във всички сфери, ДАЗД

1. Обхват – Кодексът обхваща работещите с деца във **всички сфери, в които се извършват дейности с деца** – здравеопазване, социални грижи, правосъдие, вътрешни работи, образование и др. по подразбиране като култура, туризъм, спорт и т.н., като се опитва да изведе моралните отговорности на работещите към детето, към семейството на детето, към колегите и към обществото. Той по същество дефинира стандартите за етично поведение на работещите с деца.
2. Кодексът цели да представи основните ценности и принципи, които работещите с деца трябва да знаят и да спазват, както и да помогне работещите с деца в **решаването на етични дилеми**, които срещат в практиката си, като се съобразяват с основни ценности и принципи за морално поведение.
3. Кодексът формулира основните ценности и принципи, спрямо които работещите с деца трябва да съобразяват поведението си и да следват в работата си. В чл. 11 е записано конкретно задължение, че *„Работещите с деца трябва да притежават определени личностни, морални и социални качества.“*
4. В кодекса има разписани детайлно *моралните отговорности на професионалистите към детето* от чл. 12 до чл. 24, като ясно са дефинирани отговорността на работещите с деца *да допринасят за най-добрия интерес на детето*; да основават практиката си *на съвременни знания за детско развитие и познание* на индивидуалните особености на всяко дете; да се съобразяват със *специфичната уязвимост на всяко дете*; да не участват в практики, които не зачитат достойнството на детето или са опасни и вредни за психичното здраве и развитие на детето, които водят до дискриминация на детето по различни причини и т.н.
5. В кодекса няма разписани специални норми за поведение към деца, пострадали от насилие и престъпления. Единственият текст е професионалистите, работещи с деца, *„да се съобразяват със специфичната уязвимост на всяко дете“* и в този смисъл можем да твърдим, че се включва съобразяването с децата, жертви на престъпления, които са част от децата със специфичната уязвимост. Няма изведени други отделни норми, които да отчитат и признават необходимостта от прилагането на специално отношение към пострадалото от престъпление дете.
6. Кодексът разписва и моралната и законова отговорност на работещите с деца да се информира органа по закрила в случаите, в които професионалистите имат информация за дете в ситуация, която заплашва неговата сигурност и здраве, както и оказване на пълно съдействие на лице, което изкаже съмнение за малтретиране на дете и предприемане на мерки за защита на детето.

7. Разписани са и осем точки със задължения на работещите с деца, сред които е „да поддържат висок стандарт на професионално поведение, като постоянно обогатяват знанията и уменията си“. В този смисъл това е вменено като задължение на работещите с деца.
8. В кодекса няма информация за механизъм за наблюдение относно спазването на изискванията на кодекса, разписани последващи санкции, ако той не бъде спазен от съответните служители в различните сфери, както и за звено, към което да се адресира информация по отношение на спазването му.

2 Етичен кодекс на поведение на държавните служители в Министерство на вътрешните работи

1. Обхват – Кодексът ясно разписва нормите за поведение на държавния служител в структурата на МВР по отношение на обществото, гражданите, съдебната власт, взаимоотношенията с другите държавни служители, правата на служителите и др.
2. Кодексът ясно дефинира етичните принципи на поведение на държавните служители в МВР, а именно законност, опазване и защита на човешкия живот, уважение и зачитане на достойнството и правата на гражданите; лоялност; честност и добросъвестност; компетентност; отговорност; конфиденциалност и др.
3. Етичният кодекс на служителите в МВР отделя **специално внимание на етиката на поведение с пострадалите и свидетелите**, като тези принципи са изведени най-общо в посока на защита, подкрепа, съдействие и насочване към други институции, които могат да ги подкрепят и да им съдействат.
  - 3.1. В кодекса са изведени етични стандарти за поведение като се обръща специално внимание на **дейността на служителите с пострадалите лица**. Те са подробно разписани в глава 3, т.76 – 79 (виж Приложение №1). Те поставят общите изисквания към поведението на служителите да осигуряват съответната **подкрепа, помощ и информация, както и съдействие** за получаване на медицинска помощ, за решаване на най-належащите им проблеми, осигурява защита при необходимост и насочва към социални служби. Посочва се, че при явна необходимост служителят сам предприема действия и се свързва със социалните служби. Поставят се изисквания за отношение на добронамереност, не показва лично отношение, не допуска дискриминация и др.

- 3.2. Кодексът отделя внимание и на етичните стандарти за поведение на служителите в случаите на **взаимодействие със свидетелите**. Те са подробно разписани в глава 3, т.80 – 82 (виж Приложение №1) и поставят изисквания към служителя при взаимодействие да отчита *„специфичните нужди на свидетелите и се ръководи от правилата за защита и подкрепа по време на разследването“*. В отношенията си със свидетеля служителите имат задължение да защитят достойнството на свидетелите като осигурят подходяща обстановка за изслушване на свидетеля, да се съобразят с психическото му състояние, да се въздържат от всякакъв род оценки и др.
4. При неспазване на етичните правила в настоящия кодекс, **законодателят е предвидил съответни санкции** и служителите носят съответната отговорност според Закона на МВР в чл.200, ал. 1, т. 12, където се казва, че дисциплинарно наказание „порицание“ се налага за: „нарушаване на етичните правила за поведение на държавните служители в МВР“. Също така като тежки нарушения на служебната дисциплина се приемат: „деяния, несъвместими с етичните правила за поведение на държавните служители в МВР, уронващи престижа на службата“, което е посочено в ал. 1, т.13 на чл. 203 от ЗМВР. Постановявайки санкции към поведение, несъобразено с етичните правила на съответния кодекс, законодателят показва решителност да се гарантират изписаните етични норми.
5. В кодекса ясно се посочва, че държавните служители са длъжни да познават етичните правила за поведение като правилата, съдържащи се в този кодекс, са „неизменна част от ежедневната дейност на държавните служители. Разписано е задължение на служителите да ги познават, както и ангажимент на държавата да включи изучаването на етичните правила за поведение **в професионалната подготовка** (т.б, глава 1).
6. Въпреки, че в кодекса не е упоменато да има специално звено, отговарящо за професионалната етика, в МВР има обособена *Постоянна комисия по правата на човека и полицейската етика*. В правилника за дейността и организацията на Комисията е посочено, че тя отговаря за подобряване на практиката, респективно и полицейската етика във всички направления на МВР. За целта се създават и регионални комисии към ОДМВР, които да съблюдают спазването на професионалната етика. Комисията може да дава и предложения до министъра на вътрешните работи относно възможностите за подобряване на практиката и полицейската етика.

3 Кодексът за професионална етика на лекарите в България¹

1. Кодексът за професионална етика на лекарите в България е базисен нормативен документ, в който са залегнали принципите, съпътстващи добрата лекарска практика, които следва да бъдат прилагани от всеки лекар, практикуващ в България. В действащия Кодекс за професионална етика на лекарите в България, заложените отговорности, задължения и права на лекарите се отнасят към широк спектър от случаи и ситуации, които са възможни в лекарската практика, като могат да бъдат приложени и в казусите на насилие над деца.
2. Реално, Кодексът за професионална етика на лекарите се базира на основните принципи на изискуемо поведение, които би следвало да са познати и усвоени в хода на обучението по медицина и дентална медицина, което до голяма степен (вкл. и натоварено със съответната символика) се удостоверява чрез полугане на Хипократова клетва от всички димломиращи се лекари.
3. В самият кодекс е залегнало задължението на лекарите за добро познаване на нормативната база, свързана с упражняваната от тях професия: „Чл. 4. (Доп. – ДВ, бр. 85 от 2013 г.) *Лекарят е длъжен да познава и спазва своите професионални и съсловни правила и задължения, произтичащи от закона, устава на Българския лекарски съюз (БЛС) и този кодекс*”.
5. Заложените принципи в Кодекса са базисни и се основават на принципите за човечност, всеотдайност и чувство за отговорност на лекарите. В текста на закона са залегнали и всички основни принципи, които би следвало да се спазват и при работа на лекаря с деца и възрастни индивиди, които са станали жертви на насилие, напр.:

„...Чл. 2. Лекарската професия се основава на следните ценности:

1. професионална компетентност и отговорност...

4. тактичност в отношенията с пациентите, колегите и обществото...

7. психологичен подход към болния...

Чл. 3. *Лекарят действа в интерес на живота, физическото и психическото здраве на пациента и съдейства за социалната му реадaptация...*

Чл. 10. *Лекарят признава и защитава правата на своите пациенти така, както са посочени в Декларацията на Световната медицинска асоциация (Лисабон, 1981 г.) и се отнася с уважение към достойнството на човешката личност...*

¹Текстът е разработен от д-р Илина Брайнова-Мичич, д.м., съдебен лекар

Чл. 20. Лекарят има право да защитава интересите и потребностите на пациентите си пред всички лица и институции, които биха отказали или ограничили грижата за болни, ранени или излежаващи наказания лица...

Чл. 25. Лекарят не може да провежда изследвания, които биха навредили на психиката, достойнството и морала на лицето...

Чл. 27. Необходимо е уважение към интимната сфера на пациента. Недопустимо е лекар да използва прегледа и лечението за осъществяване на интимен контакт с пациента...

Чл. 55. Лекарят е задължен да дава информация за състоянието на своите пациенти на съответните институции в регламентиран от съществуващото законодателство случаи. В тези случаи лекарят се освобождава от отговорност за опазването на лекарската тайна...”

6. Няма гарантиран механизъм за запознаване с Кодекса, по-скоро се разчита на личната отговорност на медиците. Като законодателен акт, свързан непосредствено с лекарската практика, Кодексът за професионална етика следва да бъде познат от всички практикуващи лекари. За съжаление (въпреки, че това е лична отговорност на лекаря) **не съществуват сигурни механизми, които да осигуряват запознаване с текста на кодекса** и удостоверение на това (напр. чрез положен подпис в рамките на изискуемата документация при започване на работа като лекар). От това произтича основен проблем – непознаване на законодателството от част от практикуващите лекари. Прилагането на текста му и личното удостоверение за познание и разбиране на заложените правила и норми като стандартна практика и част от документацията, би увеличило нивото на информираност на лекарите.

Предвид целта на Кодекса за професионална етика на лекарите в България, която е предимно да посочи основните законови норми, без специфика и задълбочено разглеждане на конкретен тип казуси, според някои експерти (*бел. на автора*²) предложения за допълване и задълбочаване в дадена насока биха били възприети като неоснователни по отношение на конкретния нормативен документ.

7. Към Българския лекарски съюз **има действаща Комисията по професионална етика**, която има правомощията и отговорността да разглежда и случаите на нарушаване на морално-етичните въпроси при упражняване на професията. Тя извършва и проверки по случаи за нарушена етика, които са сигнализирани към Българския лекарски съюз.

² д-р Илина Брайнова-Мичич, д.м., съдебен лекар

4 Кодекс за етично поведение на българските магистрати, утвърден от ВСС

1. Обхват – Кодексът въвежда задължени за спазването на правилата за етично поведение от магистратите както при упражняване на професионалната им дейност, така и в личния живот на магистратите. В този смисъл поставя единен стандарт към моралното поведение на магистратите не само по време на упражняване на професионалната им дейност, но и в личния им живот.
2. В кодекса за етично поведение са разписани **основните принципи**, които очертават рамката за регулиране на поведението на българските магистрати, а именно: независимост, безпристрастност, справедливост и прозрачност, вежливост и толерантност, почтеност и благоприличие, конфиденциалност, компетентност и квалифицираност. Всеки от принципите е дефиниран и изяснен.
3. В кодекса **няма разписани изрични норми** за поведение в случаите, в които има деца, участници в процеса. Етичният кодекс въвежда правила за етично поведение, произтичащи от основните принципи, които са обстойно изложени, сред тях е изискването към магистратите да проявяват уважение и толерантност **към всички участници в процеса**, в този смисъл и децата, като магистратът **уважава достойнството на всеки човек** (в този смисъл и детето, участник в процеса) и не допуска предпочитание, предубеждение или предразсъдъци, основани на образование, раса, етническа принадлежност, пол, религия и т.н.
4. Магистратите носят лична отговорност за развитие на професионалните си познания и информираност от новостите в нормативната уредба у нас и в европейския съюз.
5. В етичния кодекс в глава пета са разписани **гаранции за спазването** на въведените с този кодекс етични правила на поведение като се посочва, че ВСС има отговорност и **„осъществява цялостен контрол по прилагането и спазването на Етичния кодекс и периодично предприема действия за обновяване и актуализиране на предвидените с него правила“**.

На същото място се посочва, че Комисията по професионална етика към ВСС осъществява пряк контрол по спазването на Етичния кодекс. Професионалните сдружения на магистратите също могат да разглеждат казуси на нарушени етични норми на поведение.

Изводи и препоръки

1. *Етичният кодекс на работещите с деца* съдържа основните принципи за морално поведение с деца и **може да бъде база**, на която да се допълват или разработят текстове, свързани със специфичното във взаимодействието между работещите и децата, жертви на престъпления.
2. Макар че *Етичния кодекс на работещите с деца* има ясно заявена цел да постави стандарти за работещите с деца във всички сфери – правосъдие, полиция, социални грижи, здравеопазване, образование и др., сякаш той се припознава повече и основно от професионалистите в социалната сфера и образованието. Може би защото в сферата на полицията и на правосъдието взаимодействието с децата не е по-принцип, а в конкретното им качество на участници в правни процедури. Няма разписано задължение или препращане на етичния кодекс за работещи с деца към другите действащи етичните кодекси на магистрати, лекари, полиция и др.
3. Въпреки че *Етичният кодекс на работещите с деца* ясно разписва моралните отговорности на работещите с деца, основните принципи и задълженията им, то **липсва конкретика в случаите на взаимодействие с деца**, които са жертви на престъпления. Такова по-контретно описание съществува при други етични кодекси, например на държавния служител в системата на МВР.
4. Поради естеството на работа на служителите на МВР в *Етичния кодекс на държавните служители* има изискване за **отчитане на специфичните нужди на свидетелите**, съобразяване с психичното им състояние и осигуряване на подходяща обстановка за вземане на показания, което е изключително важно, за да се защитят правата и достойнството на свидетелите и те да получат необходимата подкрепа. **В същото време разпоредбите относно пострадали-те и свидетелите са общи и по принцип, няма специфика за поведение при пострадали деца.** Най-вероятно необходимостта от специално съобразяване с потребностите и психиката на децата – пострадали и свидетели, се презумира под задължението на служителите да отчитат „специфичните нужди на свидетелите“, което е едно от новите понятия, изведени в Директива 2012/29/ЕС и навлезли в НПК от 2017 г. с въвеждане на статута на свидетел „със специфични нужди от защита“.

5. Също така ясно се вижда, че Етичният кодекс на служителите в МВР **насърчава междуинституционалното сътрудничество в интерес на пострадалия** дори поставя личен ангажимент за служителите да се свържат с други подходящи институции за защита и подкрепа на пострадалите.
6. **По отношение на лекарите е необходимо да бъде подчертавана и дори промотирана личната отговорност на лекаря за познаване на законодателството**, свързано с упражняване на медицинската професия. Към настоящия момент в рамките на обучение на студенти от специалности „медицина“ и „дентална медицина“ по дисциплината „Съдебна медицина и медицинска деонтология“, в деонтологичната част са заложени именно и такива цели. Вниманието на бъдещите лекари се насочва към важността и необходимостта от познаване на законите и подзаконовите актове, свързани с упражняване на лекарска професия, видовете отговорност (вкл. наказателна), които може да носи всеки лекар, видовете престъпления в медицинската практика.
7. **Съсловните лекарски организации следва също да наблягат на това задължение, като е възможно повишаване на нивото на знанията и с това – на личната отговорност**, чрез провеждане на семинари и обучения в тази насока. Добре е конкретни групи лекари, които в практиката си могат да регистрират случаи на насилие над деца (а това са практически огромен брой лекари от различни медицински специалности) следва да бъдат насочено запознавани с текстовете и тълкуването на Директива 2012/29, както и с евентуални законодатели промени, свързани с насоките, залегнали в тази директива, вкл. и такива в НПК.
7. **Би следвало да се изработят механизми, които повишават нивото на информираност сред лекарите** за отговорността, която носят и задълженията, които имат в ежедневната си практика, вкл. и при регистрирано насилие над деца. За тази цел следва да се провеждат периодични и адаптирани за практическите нужди на лекарите обучения със задължителен характер (напр. по типа на задължителните кредити, получени от модули за повишаване на знанията и квалификацията в рамките на висшето образование, следдипломното обучение и продължаваща квалификация). В българското законодателство съществуват редица нормативни документи (НК, НПК, Закона за закрила на детето, Законът за защита срещу домашното насилие, Кодексът за професионална етика на лекарите в България и т.н.), както и нормативни актове, утвърдени в ЕС (които са задължителни и за страните членки, разбира се), които имат отношение към проблема, обаче по една или друга причина не са познати на лекарите.
9. **Кодексът за етично поведение на магистратите** извежда основните принципи и описва съответните норми за поведение, съобразно тези принципи, сред които е и **отношението на толеранс и уважение** към всички участници в про-

цеса, което респективно включва свидетелите и в частност децата, участници в правни процедури в качеството им на свидетели или на пострадали. Тези норми обаче са разписани много общо. **Липсва текст или по-конкретно разписано поведение** към съответните принципи за етични норми, **които да задължават магистратите** като част от професионалната им компетентност и квалификация **да съобразяват подхода си със специфичните нужди на децата, участници в правни процедури**. Вероятно се презумира, че магистратите би следвало да знаят и при необходимост сами да развият умения да взаимодействат с децата като свидетели със специални потребности, което на практика обаче застрашава и повишава риска от недостатъчна компетентност на магистратите при работата и взаимодействие с деца, участващи в правни процедури.

10. Тъй като ангажиментът за актуализиране на *Етичния кодекс за магистратите в България* е възложен на ВСС и би следвало **да се направят предложения за допълването му** с по-конкретни норми за поведение, съобразени с навлезлите изисквания на Директива 2012/29/ЕС относно специфичните нужди на уязвимите свидетели, сред които са и децата, жертви на престъпления.

Заклучение

От прегледаните Етични кодекси, регулиращи моралното поведение на магистрати, лекари, служители в МВР, най-общо можем да кажем, че децата не са изведени като отделен обект на внимание с изключение на Етичния кодекс на работещите с деца, който всъщност въвежда стандарти за етично поведение на работещите с деца във всички сфери.

Не се наблюдават и специални норми, които да регулират поведението на професионалистите от различните сфери в случаите, в които те взаимодействат с деца и особено с пострадали от престъпления деца. Децата са разгледани като част от общото – гражданите, пострадали, свидетелите, участниците в процеса.

Не във всички действащи Етични кодекси има изведени ясни гаранции за тяхното прилагане и санкции при тяхното нарушаване. За някои от кодексите има ясна законова разпоредба при нарушаване на кодекса за налагане на дисциплинарни мерки. За кодекса на работещите с деца обаче такава липсва в текста на документа.

Механизмите за прилагане на етичните кодекси за поведение са обвързани най-често с личната отговорност на отделния професионалист да се запознае с етичните правила на гилдията, в някои от секторите има и етични комисии, които следят за изпълнението или нарушаването на професионалната етика. Не във всички кодекси са разписани ангажименти на държавата да подсигури обучение на професионалистите по въпросите на моралното поведение. Като че ли по-скоро липсва обучение за професионалистите от всички сфери, което да е насочено към въпросите на моралното поведение и взаимодействието с деца, а в частност и с деца, пострадали от престъпления.

Проект на Правила за етично поведение и взаимодействие с пострадали от престъпления деца, участващи в правни процедури

Целта на настоящия документ е да допринесе за подобряване на обхвата на норми и правила на действащите етични кодекси в правосъдието, здравеопазването, образованието, социалната сфера по отношение на децата като послужат за изготвяне на допълнения към действащите етични кодекси на работещите с деца или служителите в другите релевантни сфери, институции и органи, взаимодействащи с деца при изпълнение на професионалните си задължения.

Настоящите правила са разработени на базата на анализ на действащите Етични кодекси за работещите с деца, за служителите на МВР, магистрати и медици. Правилата си поставят за цел да регулират етичното поведение на работещите с деца, пострадали от престъпления, поради високата уязвимост на децата от вторична виктимизация и специфика на взаимодействието с децата, жертви, както и да се отговори на необходимостта да се запълни липсващите морални правила в действащите Етични кодекси.

С настоящите правила се съгласяваме, че основните принципи на работа с пострадали деца са вече регламентирани в действащите етични кодекси, затова тук по-скоро насочваме вниманието към по-конкретни правила на етично поведение от страна на работещите с пострадали деца във всички сфери: социални грижи, вътрешни работи, правосъдие, здравеопазване, образование и др.

Настоящите правила не изчерпват цялата проблематика по отношение на моралното поведение на работещите с пострадали от престъпления деца, а по-скоро се опитва да регулира взаимодействието при първоначалния контакт и по време на участието на децата в правни процедури. Настоящите правила подлежат на допълване и обсъждане.

Предложение за механизми за подкрепа, наблюдение и контрол за спазване на етичните норми и правила при работа с деца

Във връзка с допълване и развитие на действащите кодекси смятаме, че е необходимо създаване на Етична комисия към ДАЗД, към Съвета за закрила на децата, който да подкрепя, наблюдава и контролира спазването на нормите на Етичния кодекс на всички работещи с деца.

Смятаме и предлагаме създаване на такава комисия и към Националната мрежа на децата, като независима гражданска организация, която да разглежда трудни казуси, сигнали, да поставя въпроса за неспазване на принципите на Етичния кодекс за работещите с деца.

Правила за етично поведение на работещите с деца, пострадали от насилие и престъпления

Раздел I

Изисквания към поведението при осъществяване на първи контакт и взаимодействие с деца, пострадали от престъпление:

1. Служителите, осъществяващи първия контакт с дете, пострадало от насилие и престъпление, следва да бъдат обучени и квалифицирани, да оценят ситуацията и да вземат под внимание размера на психичните травми на детето, както и емоционалното му състояние.
2. Съобразяват поведението и действията си със **специфичните нужди** на децата, произлизащи от особености на детската психика и развитие, както и от характера на извършеното престъпление или настъпилите последици за детето от това престъпление.
3. Избягват думи, които изразяват оценъчно или дискредитиращо говорене към детето.
4. Избягват думи, които имат подкупващо отношение към детето или фамилиарност.

5. Не преминават към физически контакт с детето (докосване или хващане за ръка), без да са информирали детето или да са поискали неговото съгласие за това. Внимателно преценяват необходимостта от такъв контакт поради спецификите на насилието.
6. Избягват всякакви действия и поведение, което може да се асоциира с действията на насилника.
7. Съблюдава принципа за поощряване или мотивиране на детето чрез даването на лакомства или друг вид награди само след като е добре преценено и задължително се извършва чрез значимия за детето възрастен, който да разреши или да се съгласи за това.
8. Споделя и договаря своите професионални действия с пострадалото дете, за да намали тревожността от неизвестното и да увери детето в своята добронамереност и откритост.
9. Предоставя възможност на детето да се свърже със значими за него хора и близки.

Раздел II

Изисквания към поведението на работещите с пострадали деца при осъществяване на разговор за проучване (беседа/изслушване/разпит) за целите на правосъдието

При провеждане на разговор с пострадало от престъпление дете, под формата на беседа, изслушване или разпит за целите на правосъдието, то работещия с пострадалото дете предприема следните действия:

1. Съдейства да се ограничи броят на непознатите лица, присъстващите на разговора (беседата/ изслушването/разпита) с детето чрез специални мерки за защита и предпазване от вторична виктимизация.
2. Владее езика на своето тяло, когато детето споделя информацията за престъплението над него, запазва професионална неутрална дистанция, не показва на детето неприемане, недоверие, осъждащо или съжаляващо отношение.
3. Уважава правото на пострадалия на изразяване на страданието и зачита правото на жертвата да избере да разкаже или да не разкаже на интервюиращия/ разпитващия.
4. Избягва конфронтиращо отношение и начини на провеждане на разговора с детето, които биха повишили тревожността и несигурността на детето, както и да го затруднят при разказа за насилието.

Раздел III

Изисквания към етичното поведение на работещите с пострадали деца при осъществяване на взаимодействие с представителите на междуинституционалните екипи за териториално взаимодействие по случаи на насилие и престъпления над деца

1. Отговорно и добросъвестно съдейства на пострадалите (детето или неговите представители) за установяването и поддържането на ефективно взаимодействие със съответните органи и други институции и организации, работещи с пострадали от престъпления деца.
2. Всеки представител на институция, работеща с пострадало дете, предоставя информация на другите институции в най-кратък срок, в условия на професионална конфиденциалност и защита на най-добрия интерес на детето.
3. Всяка информация за пострадало дете се предоставя на професионален език и се използва само за професионални цели.
4. По никакъв начин не се използва дискредитиращ, оскърбителен, неуважителен език към пострадалия и неговите близки.
5. Всеки представител на институция, работеща с пострадало дете, предоставя устна или писмена информация в рамките на своите компетенции.
6. Всеки представител на институция, работеща с пострадало дете уважава компетенциите на другите институции.
7. Всеки представител на институция, работеща с пострадало дете, аргументира своите действия, позиции, отношение чрез познания за детето, за правата на детето, като пострадало лице, за действащите национални и европейски стандарти за защита правата на жертвите на престъпления.

Табл. № 1. Етичен кодекс на държавните служители в МВР, изм. ДВ бр.5, от 17.01.2017 г.

ЕТИЧНИ СТАНДАРТИ ПРИ ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ДЕЙНОСТТА НА ДЪРЖАВНИТЕ СЛУЖИТЕЛИ

Държавният служител и пострадалите

76. Държавният служител *осигурява необходимата подкрепа, помощ и информация на пострадалите*, като предприема следните действия:

- а) намесва се в тяхна защита, ако присъства на мястото на инцидента или произшествието;
- б) приема ги и ги изслушва във възможно най-кратък срок;
- в) при необходимост им съдейства за получаване на медицинска помощ;
- г) показва, че е на тяхно разположение и им отделя необходимото време;
- д) успокоява ги и ако е необходимо, оказва съдействие за решаване на най-належащите им проблеми, възникнали във връзка с извършеното правонарушение или произшествие;
- е) работи съвместно по конкретния случай и информира пострадалите за неговото развитие;
- ж) при необходимост осигурява защита на личността и собствеността на пострадалите;
- з) насочва ги към съответните социални служби, които биха могли да им помогнат, а при явна необходимост – лично се свързва с тях.

77. В отношенията си с пострадалите от престъпления или произшествия държавният служител:

- а) поставя на първо място опазването и защитата на човешкия живот;
- б) *не допуска дискриминация* или привилегировано отношение;
- в) *не показва лично отношение* и взема под внимание желанието им да уведомят своите близки за случилия се с тях инцидент или произшествие;
- г) *проверява добронамереност към пострадалите*, като не засяга лични въпроси, които нямат пряко отношение към случая.

78. Държавният служител проявява тактичност и деликатност, когато се налага да информира за инцидента близките на пострадал.

79. При вземане на показания от пострадалите държавният служител спазва принципа на конфиденциалност.

Държавният служител и свидетелите

80. Държавният служител *отчита специфичните нужди на свидетелите* и се ръководи от *правилата за защита и подкрепа по време на разследването*, особено в случаите, когато има опасност за свидетелите.

81. В отношенията си със свидетелите държавният служител:

- а) проявява учтивост и *осигурява подходяща обстановка* за вземане на показания;
- б) *се съобразява с психичното състояние на свидетеля* (емоции, страх и др.);
- в) се придържа стриктно към правилата за професионална тайна;
- г) *се въздържа от всякакви оценки* за произхода, социалното положение, съдебното минало или контактите на свидетеля;
- д) вярно записва и предава показанията на свидетеля.

82. Неявяването на свидетел или неговото принудително довеждане не са основание за държавния служител да нарушава нормите в този кодекс

Съфинансиран
от програма „Правосъдие“
на Европейския съюз

Документът е изготвен в рамките на проект „Правосъдие, приятел на детето – обучение на специалистите за по-добро взаимодействие“ по договор № JUST/2014/JACC/AG/VICT/7465 с финансовата подкрепа на програма „Правосъдие“ на Европейския съюз.

Цялата отговорност за съдържанието се носи от Институт по социални дейности и практики и при никакви обстоятелства не може да се приеме, че отразява официалното становище на Европейската комисия.

Асоциирани партньори по проекта са:

АГЕНЦИЯ ЗА СОЦИАЛНО
ПОДПОМАГАНЕ

МИНИСТЕРСТВО
НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО

МИНИСТЕРСТВО
НА ПРАВОСЪДИЕТО

НАЦИОНАЛНА АГЕНЦИЯ ЗА ЗАКРИТА
ОПЕКА НА ДЕЦА

ГД КРИМИНАЛНА
ПОЛИЦИЯ

ПРОКУРАТУРА
ВЪРХОВНА КАСАЦИОННА
ПРОКУРАТУРА

ИНСТИТУТ ПО СОЦИАЛНИ
ДЕЙНОСТИ И ПРАКТИКИ

ул. „Виктор Григорович“ 1
Телефон: +359 2/ 852 47 13
sapi@abv.bg
www.sapibg.org

ISBN 978-954-2956-23-5

9 789542 956235